

REVISTAGALEGA DE EDUCACIÓN

PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

7.316

DIARIO OFICIAL DE GALICIA

d) Velar polo cumprimento nos centros educativos das leis, regulamentos e demais disposicións que afecten o sistema educativo.

e) Asesorar, orientar e informar os distintos sectores da comunidade educativa no exercicio dos seus dereitos e no cumprimento das súas obrigas.

f) Informar sobre os programas e actividades de carácter educativo promovidos ou autorizados pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, así como sobre calquera aspecto relacionado co ensino que lle sexa requirido pola autoridade competente ou que coñeza no exercicio das súas competencias.

Artigo 4º. Exercicio das funções (de) Inspección

As funções da Inspección son:

- Verificar se os establecimentos e entidades que exercean funcións de ensino, formación e investigación, así como os docentes e personal que se dediquen a estas funcións, están en conformidade coas normas legais e regulamentares que les regulan.
- Verificar se os establecimientos e entidades que exercean funcións de ensino, formación e investigación, así como os docentes e personal que se dediquen a estas funcións, están en conformidade coas normas legales e regulamentares que les regulan.
- Verificar se os establecimientos e entidades que exercean funcións de ensino, formación e investigación, así como os docentes e personal que se dediquen a estas funcións, están en conformidade coas normas legales e regulamentares que les regulan.
- Verificar se os establecimientos e entidades que exercean funcións de ensino, formación e investigación, así como os docentes e personal que se dediquen a estas funcións, están en conformidade coas normas legales e regulamentares que les regulan.
- Verificar se os establecimientos e entidades que exercean funcións de ensino, formación e investigación, así como os docentes e personal que se dediquen a estas funcións, están en conformidade coas normas legales e regulamentares que les regulan.

b) Acceder aos vados, así como ao se desenvolven actadas pola Conselleria Universitaria, co fin desenvolvemento, pa zación, funcionament

c) Coñecer directam se realicen nos centros concretas observac

e com de av el de respo da docum gencia jordelio

gencia jordelio

gencia jordelio

gencia jordelio

gencia jordelio

A INSPECCIÓN

Mª Dolores Sanz Lobo.
Departamento de Orientación.
IES "A. Fraguas Fraguas"
Grupo de investigación Stellae

Eva Mª González Santiago
Mª Jesús Viqueira Pérez
Beatriz Sixto Solar.
Traballadoras Sociais da UTS Fontiñas
(Servizos Sociais Comunitarios do Concello de
Santiago de Compostela).

Coro González Garrido
Educadora Social-Intervención Sociolaboral
Fundación Secretariado Xitano

EXPERIENCIAS

O presente artigo pretende dar conta dunha situación que aínda que non ten unha incidencia moi alta, non sempre presenta unha solución doada. Ningún nestes momentos se negaría a recoñecer o dereito á educación como un logro social decisivo, e o absentismo é unha grave conculcación do mesmo, que pode ter consecuencias graves no futuro en canto á falta de desenvolvemento persoal, social e laboral, e polo tanto propiciar situacións de exclusión.

O contexto

O barrio compostelán de Fontiñas caracterízase pola diversidade e a xuventude dos seus habitantes. Así, a pirámide de poboación deste barrio amosa que está garantido o reemprazo xeracional (o 21,75 % dos seus veciños son menores de idade, mentres que o 7,55 % pertencen ao colectivo de persoas maiores), cun elevado índice de densidade poboacional, se conxugamos esta análise coa superficie do seu territorio. Débese sinalar ademais que 1.333 menores se atopan en idade obrigatoria de escolarización (idades comprendidas entre os 6 e os 16 anos, e que representan o 13,02 % da poboación de dereito).

A heteroxeneidade é un trazo característico do barrio, polo que a diversidade se manifesta nas diferentes culturas, etnias, situacións laborais e económicas, variedade de tipoloxía e de réxime de aloxamento, etc..., aspectos que, de por si, non teñen connotacións negativas, pero que se non reciben un tratamento axeitado poden estar na base da incidencia da problemática do absentismo escolar e doutras situacións de risco ou desprotección social.

Podemos falar de Fontiñas como dunha "vila en pequeno", con máis de 10.000 habitantes e perfectamente delimitada e dotada dos servizos básicos a nivel educativo, sanitario e social. É precisamente esta peculiaridade a que exige un traballo distinto, ademais de asistencial (que non se pode obviar), preventivo e comunitario; porque falamos de integración non no sentido de asimilación, senón de convivencia, dende o respecto á diferença. Por iso, queremos sinalar que a xuventude dos moradores do barrio de Fontiñas e a heteroxeneidade social que caracteriza a zona, non son consideradas polas profesionais que subscriben este artigo como unha problemática, senón como unha potencialidade; falemos entón de futuro, con visións positivas; fagamos unha aposta pola xente, coa xente. Con estas premisas e co obxecto de acadar o cambio xeracional, nacían a finais da década dos noventa "as xuntanzas de barrio de Fontiñas".

Comezamos a reunirnos por aquelas datas, de forma periódica, coa intención de favorecer a fluidez das canles comunicativas, facilitar a cooperación, axilizar actuacións e rendibilizar, ao máximo, os recursos comunitarios (mellorando a capacidade de xestión dos recursos humanos e institucionais da zona), pero respectando as peculiaridades e achegas de cada quen, conformando así un tramo social en rede¹ capaz de promover un servizo á poboación, eficaz e eficiente, coordinado, que trate de evitar a duplicidade de recursos e de accións.

Como vimos sinalando, a xuventude e a heteroxeneidade de Fontiñas e a conxugación con outros factores² fan que dende os distintos servizos públicos e entidades de iniciativa social da zona, se preste especial atención á intervención co grupo de menores e adolescentes (e, por extensión, ás súas familias) que presentan problemas na súa escolarización ou que se atopan en situación de risco ou desprotección social.

Partimos dunha postura firme baseada na convicción de que na intervención sobre o absentismo escolar moitos temos competencias. Os Servizos Sociais e os centros educativos somos conscientes desa corresponsabilidade e sumamos esforzos coas restantes entidades sociais do barrio, para diminuir a prevalencia desta problemática na Ensinanza Obrigatoria (Primaria e Secundaria) e intervir pronto, na que surda no ámbito de Educación Infantil (aínda que non teña carácter obrigatorio), cun claro enfoque preventivo cara ao futuro.

A nosa proposta

Falemos agora de obxectivos. A nivel xeral, podemos sinalar o noso desejo de considerar sempre unha intervención conxunta, dirixida a facer real e efectivo o dereito constitucional que ten todo menor á escolarización. Ademais, queremos reducir ao máximo a incidencia da problemática do absentismo, favorecendo o achegamento das familias aos centros educativos, ofertando os recursos do barrio, concienciándoos ao mesmo tempo da importancia da escolarización e da educación para o seu futuro. En definitiva, previr situacións de risco, desamparo ou de exclusión.

A primeira dificultade que atopamos para poder intervir é a falta dunha definición clara e específica, que non dese lugar a ningún tipo de interpretación subxectiva e que fose igualitaria en toda a Comunidade Autónoma. Ante a carencia desta definición e ante a necesidade dun punto de partida, os centros educativos do barrio (CEIP Fontiñas e IES Antonio

Fraguas Fraguas) e os Servizos Sociais da zona acordamos considerar que un menor presenta absentismo escolar cando ten un 20 % ou mais de faltas inxustificadas ao centro escolar.

Conxugando a aplicación do protocolo de actuación en materia de absentismo escolar (elaborado hai anos pola Comisión Técnica Interinstitucional do Menor de A Coruña) co traballo en rede que se está a realizar na zona de Fontiñas, o desenvolvemento deste proxecto é o que imos presentar de seguido.

1.- Desenvolvemento no ámbito escolar.

As actuacións neste ámbito, pasan por ter presentes tres eixes fundamentais: prevención, detección e intervención. De forma breve, presentaremos algunas liñas de actuación en cada unha delas.

Traballo preventivo:

O traballo preventivo abrangue a toda a comunidade escolar, dado que o profesorado debe ser partícipe da importancia desta problemática, pero vai tamén dirixido ao alumnado e ás familias. É fundamental a información e o coñecemento expreso da Normativa oficial e das formas de actuación dos centros en canto ás faltas de asistencia. Nese sentido, a detección precoz e a transparencia das informacíons transmitidas lonxitudinalmente desde Infantil a Primaria e a Secundaria é básica e forma parte da acción preventiva. As xornadas de acollida no IES do alumnado de Primaria ou as propias xuntanzas de barrio, por exemplo, emerxen como ferramentas altamente eficaces.

O enfoque intercultural é outro dos aspectos fundamentais: facer efectiva a presenza das diferentes identidades e favorecer a visibilidade das mesmas no centro e no currículo. Isto desenvolve o sentimento de pertenza e permite ir traballando na dirección de acadar non só unha escola integradora senón ademais inclusiva, que trata de respectar as diferenzas culturais sen asimilalas, sen máis, á cultura maioritaria, sempre tendo como marco de traballo a garantía dos dereitos e deberes fundamentais.

Pero, ademais, é preciso que dentro da institución escolar se vexan favorecidas as xestións baseadas na colaboración, no traballo en equipo e na transparencia, para evitar solapamentos ou duplicar xestións. Se non fose así, poderíamos intervir parte das instancias implicadas sen conexión e transmitindo unha mensaxe de falta de coherencia e de traballo en equipo. No traballo preventivo resulta fundamental que esta coordinación (dentro da institución escolar) vaia da

man e fortemente vinculada a un traballo en rede co contorno: barrio, cidade... Nese sentido, é absolutamente básico un modelo de escola aberta ao contexto. O labor dos Departamentos de orientación é con frecuencia un elemento substancial que aglutina dinámicas e accións de dentro e fóra da escola.

A mediación é tamén un ingrediente necesario. Contar coa colaboración de entidades (Fundación Secretariado Xitano, Galicia Acolle, Asemblea de cooperación pola paz, etc...) que traballan nesa liña pode servir para anticiparse (e actuar cando aparecen) as situacións de absentismo.

Finalmente, cómpre falar de programas que favorecen a prevención do absentismo, algúns deles propios dos centros (Plan de Acción Titorial, Plan de Atención á Diversidade, seminarios permanentes, grupos de traballo sobre interculturalidade, convivencia, etc...) outros promovidos pola Administración educativa (PROA, Acompañamiento Escolar, etc...) ou ben os realizados nos centros, en colaboración con entidades do barrio ou locais. Referímonos a proxectos como os *Graffiti sobre a SIDA*, (UMAD e Fundación Secretariado Xitano, a través do programa de prevención "Kamelamos Guinar", traballo publicado polo Concello no 2005) a Exposición "Xitanos Hoxe: cultura para compartir" (Fundación Secretariado Xitano), o programa "De bo rollo" (UMAD), *Escolas sen racismo* (Asemblea de Cooperación pola paz), o programa "Traballando estereotipos" (Galicia Acolle), todos eles cunha clara finalidade de evitar situacións de exclusión e de favorecer a integración e o sentimento de pertenza.

Non cabe dúbida, ademais, de que todas estas intervencións e colaboracións (das que só citamos algunas), fortemente tecidas e integradas na vida dos centros de Fontiñas, levan tempo formando parte da nosa convivencia, dándolle -pensamos- un carácter innovador, e moi antes, dende logo, de que os actuais Plans de Convivencia así o propuxeran.

Traballo de detección e intervención

Unha vez detectada unha situación de faltas reiteradas do alumnado, controladas a través dos rexistros oportunos (XADE, "partes de faltas", etc...) iníciase a intervención do titor ou titora, que trata de abordar o caso de forma individual e analizando as causas e factores que poden estar incidindo na problemática (persoais, académicos, familiares, culturais, etc...) mediante accións ou pasos sucesivos: entrevista co alumnado, comunicación formal ás familias (comunicación inmediata en casos urxentes), e entrevista coa familia para conseguir a súa implicación (se é posible). Cando non se acadan resultados

EXPERIENCIAS

ou non se cumplen os compromisos, interveñen o Departamento de Orientación e o Equipo Directivo do centro educativo (especialmente a Xefatura de Estudos) que, en xeral, abordan a xestión de maneira coordinada e colaborativa, empregando unha ferramenta moi útil: as entrevistas en equipo. Cando non se logran as melloras previstas, solicítase a axuda a outras entidades alleas ao centro.

Este proceso múltiple e dinámico iníciase co titor que aborda intervencións inmediatas co alumnado e coa familia tal e como se ve no fluxograma. As distintas situacions de logros ou non de obxectivos, van marcando os pasos seguintes. Destacamos a intervención coordinada de titor, o Departamento de Orientación e a Xefatura de Estudos en entrevistas

co obxecto de promover a intervención deste servizo, xa dende os primeiros pasos infrutuosos.

2.- Desenvolvemento no ámbito comunitario.

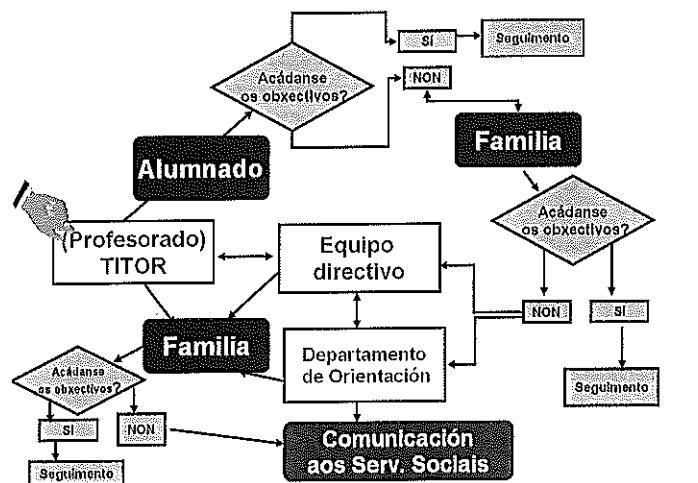
Dende a Unidade de Traballo Social de Fontiñas, despois de ter constancia da problemática de absentismo escolar, procédese a realizar unha análise pormenorizada do seu contido, citando, posteriormente, aos pais dos menores para estudar a problemática sociofamiliar, dende un enfoque sistémico.

Se os pais acoden á entrevista (que terá un carácter intensivo, focalizado e profundo), observarase o grao de asistencia do menor en meses posteriores, realizándose dende esta UTS o correspondente seguimento, contando coa colaboración dos centros educativos, que remiten mensualmente o número de faltas de asistencia.

No caso de que os pais non acudan ou que non se observen cambios significativos no grao de asistencia ao centro escolar dos menores, procédese á realización de visitas domiciliarias, co obxecto de tratar novamente a problemática de absentismo escolar. Tamén se pode estudar a posibilidade de identificar a outros referentes para a unidade de convivencia (dentro da súa familia extensa, grupos de iguais, outros profesionais vinculados aos mesmos, etc...), co obxecto de que reforcen o deseño e a aplicación dun itinerario de inserción social. Adóptase en todo momento un enfoque do traballo social centrado no grupo.

Unha vez aplicada esta intervención, obsérvase novamente o grao de asistencia do menor ao centro escolar no seguinte mes da intervención. Se se acordan resultados, mantense o seguimento do menor dende a UTS. En caso contrario, redefínese a intervención, axustándose ao seguinte:

- Detección do grupo de iguais dos menores, para o que é necesario contar coa colaboración doutros profesionais ou líderes comunitarios do barrio.
- Entrevistas individualizadas cos menores ou en grupo (incidindo no círculo de amizades), para analizar a situación e traballar a motivación persoal co obxecto de acadar a plena escolarización.
- A obtención de novos datos vai determinar que se poida realizar unha valoración técnica mais profunda sobre cada unha das situacions familiares.

Fonte: Departamento de Orientación do IES Antonio Fraguas Fraguas; elaboración propia, 2003-2009.

en equipo cando de xeito individual e secuencial non se obtiveron resultados. Polo xeral, soen ter éxito.

Nos centros educativos (CEIP Fontiñas e IES Antonio Fraguas) é onde se detectan inicialmente os casos de absentismo escolar. Como vemos, son moitas as persoas que xa dende o primeiro momento inciden no tratamiento do absentismo: o equipo docente, o titor, o Departamento de Orientación e o Equipo directivo. No caso de non acadar os obxectivos propostos, informan aos Servizos Sociais a través do dispositivo de zona: a Unidade de Traballo Social de Fontiñas, sobre a problemática detectada, as accións levadas a cabo e os resultados acadados,

liares e elaborase o correspondente itinerario de inserción social.

- Dende a Unidade de Traballo Social de Fontiñas deséñase un tratamento específico de cada unha das problemáticas de absentismo escolar, utilizando entrevistas profundas, abertas e intensivas, co obxecto de acadar a:

o Estimulación das capacidades persoais de cada un dos integrantes das unidades de convivencia, sobre todo, daqueles máis vinculados ao rol educativo dos menores.

o Mobilización de actitudes, habilidades e dinámicas relacionais positivas dos menores e dos seus proxenitores.

o Información sobre os recursos existentes (tanto no ámbito dos Servizos Sociais Comunitarios, como outros servizos públicos e entidades de iniciativa social) para fazer fronte á problemática familiar que estea sustentando o absentismo escolar. Canalización aos mesmos, respectando o principio ético de autodeterminación, pero conxugado este cos preceptos legais na materia.

o Asesoramento, orientación e tratamiento sobre cada unha das situacións conflitivas que poidan estar vivendo os menores ou as súas unidades de convivencia.

- Asemade, e dependendo da casuística das problemáticas intrafamiliares coas que se estea traballando dende o ámbito da UTS, poderase solicitar a colaboración e o tratamento específico da situación dende distintos programas ou proxectos que se estean a desenvolver na comunidade: Unidade municipal de atención ás familias, Atención a familias monoparentais "Abeiro" (Cáritas Parroquial das Fontiñas), Kamelamos guinar queremos contar: prevención dirixida a menores (UMAD coa colaboración da Fundación Secretariado Xitano), Educación de rúa, Galicia Acolle, entre outros.

Unha vez posta en práctica cada unha das fases desta intervención, dende a Unidade de Traballo Social de Fontiñas, en coordinación cos restantes dispositivos da zona (relacionados coa aplicación dos proxectos de intervención), valorarase se se acadaron obxectivos ou se, pola contra, resulta necesario derivar o caso aos Servizos Sociais Especializados na materia (Equipo Técnico de Menores de A Coruña).

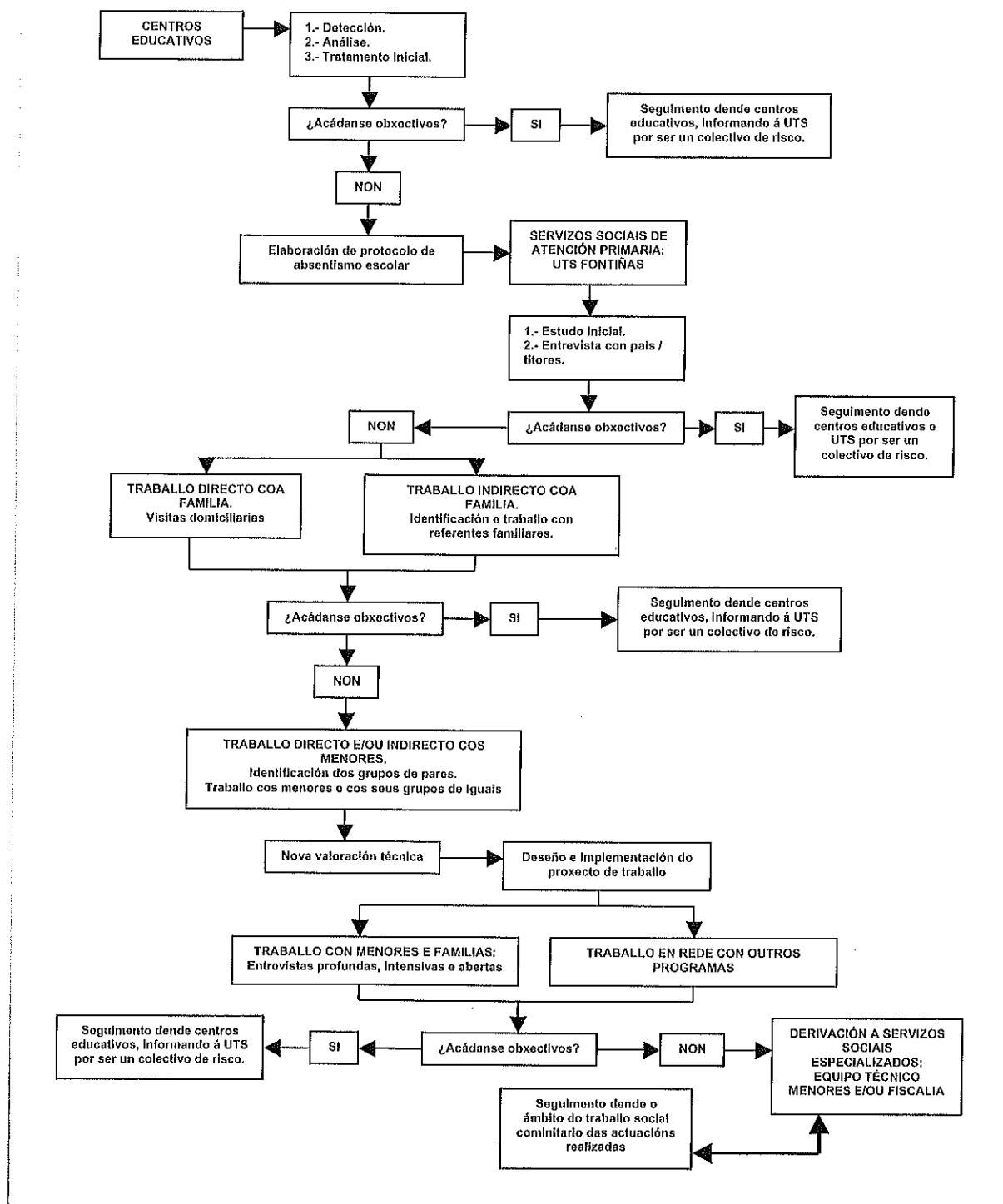
No caso de optar por esta última decisión, dende esta UTS elaborarase o correspondente informe social, no que se reflectirán: os datos identificativos dos menores e dos membros das súas unidades de convivencia, a descripción da situación na que viven (historia familiar, situación económica, datos de saúde, datos sobre a vivenda e o contorno social, datos sobre a escolarización dos menores e sobre o nivel formativo cultural da familia, etc...), o diagnóstico

EXPERIENCIAS

profesional, unha síntese do proxecto de intervención realizado (valorando cada unha das actuacións e os resultados con elas acadados), e a valoración técnica da problemática familiar, establecendo tamén a proposta de intervención que se debería realizar coa familia, dende a perspectiva do traballo en rede das diferentes institucións da comunidade. Xunto co informe social, achéganse informes doutros técnicos

que estean a participar na intervención coa familia: Servizos Sociais Comunitarios (Unidade de atención ás familias, Educación de rúa), UMAD, Abeiro, Fundación Secretariado Xitano e centros educativos (CEIP Fontiñas e IES Antonio Fraguas).

Fonte: UTS Fontiñas (Servizos Sociais Comunitarios do Concello de Santiago de Compostela); elaboración propia, maio 2009.

En síntese, o proxecto de intervención dende o ámbito desta UTS pódese concretar no seguinte fluxograma:

Unha acción específica a desenvolver nos últimos meses de cada un dos cursos académicos consiste en preparar o cambio dos menores que participen neste proxecto de centro e nivel educativo; isto é, o paso de Educación Primaria á Secundaria. Para isto, prográmanse xuntanzas cos propios menores e cos seus proxenitores, que son levadas a cabo dende a Unidade de Traballo Social de Fontiñas, o Departamento de Orientación do IES Antonio Fraguas e a Fundación Secretariado Xitano. Estas xuntanzas só son posibles, previo traballo social individualizado con cada unha das unidades de convivencia, e co reforzo de líderes comunitarios pertencentes ás familias extensas ou aos grupos de iguais.

Algúns resultados / algúns problemas

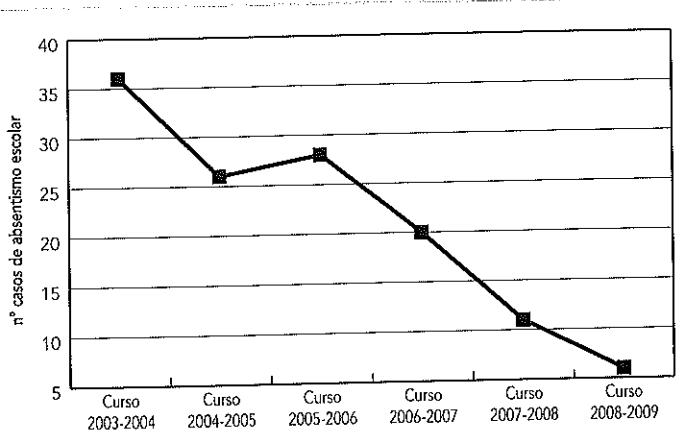
Co noso traballo a nivel local, a pé de obra, e falamos sempre dende a proximidade ao menor e á súa familia, e dende o ámbito dos centros educativos, dos Servizos Sociais, e doutras entidades colaboradoras, temos unha evolución positiva, cunha redución da prevalencia da problemática do 69 % entre o curso 2003-2004 e o 2007-2008; esta porcentaxe é mesmo superior se temos en conta os datos dos dous primeiros trimestres do curso 2008-2009. Vexamos así a seguinte gráfica evolutiva:

O traballo conxunto dos casos, cunha intervención escolar, familiar e social fortemente tecida, baseada nunha única voz, está incidindo na consecución de obxectivos. Así, se falamos en termos xerais e comparados porcentualmente os casos de menores coa problemática de absentismo escolar cos que non a presentan, os resultados son de por si reveladores:

Pero, durante este longo período de tempo, foron moitas as dificultades coas que nos atopamos:

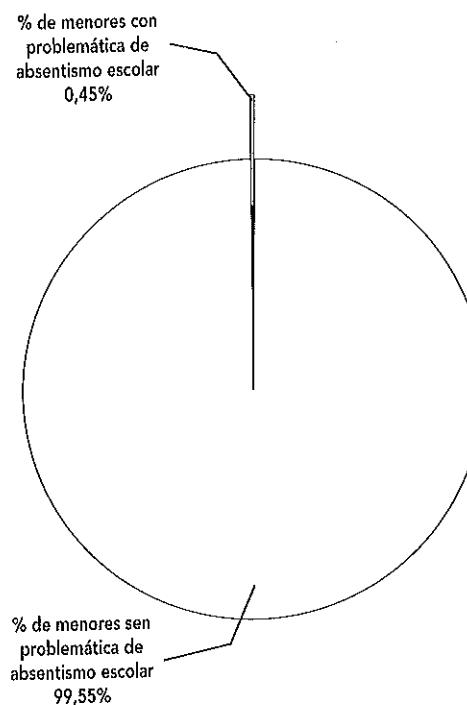
- A situación da comunidade xitana no ámbito da educación e en termos xerais, a pesar dos sensíbles avances dos últimos anos, dista moito de poder equipararse ao do resto dos cidadáns españois. É especialmente na etapa de Secundaria Obrigatoria onde seguen existindo grandes problemas de absentismo, baixo rendemento escolar e abandono prematuro (só o 20% do alumnado xitano que inicia 1º de Educación Secundaria Obrigatoria – ESO, consigue rematar os seus estudos en 4º da ESO). Dato moi preocupante se temos en conta que áinda hoxe algo máis dun 70 % da poboación xitana adulta

Gráfico nº 1:
Evolución do absentismo escolar no barrio de Fontiñas;
período temporal 2003-2009

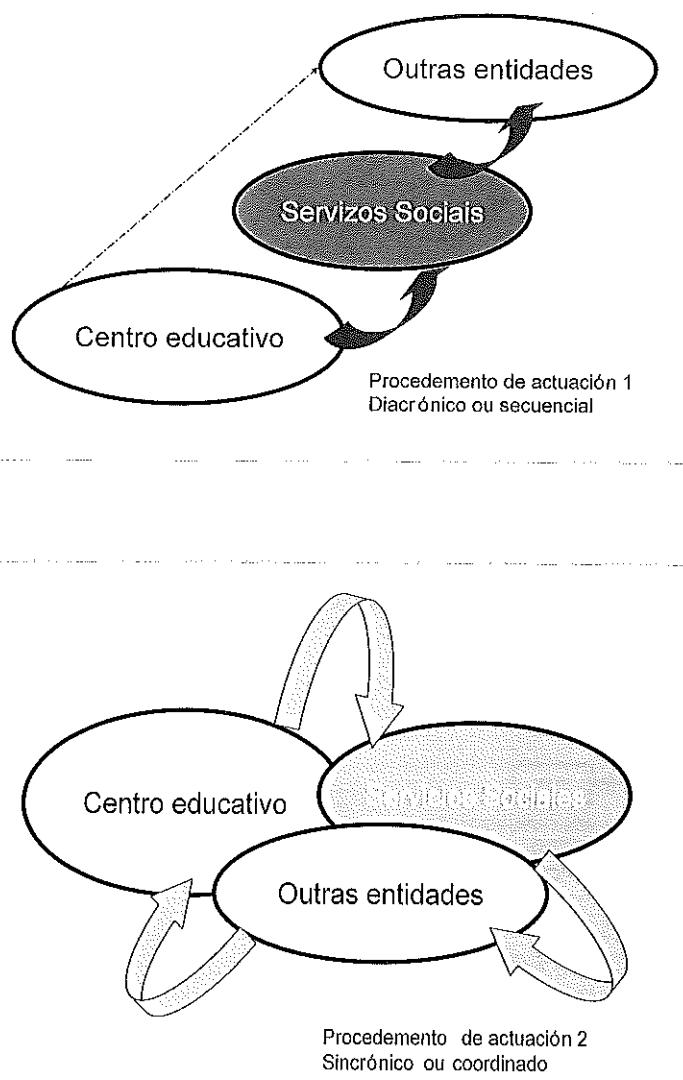
Fonte: Datos extraídos da información facilitada dende o CEIP Fontiñas e o IES Antonio Fraguas Fraguas, e tratados pola UTS Fontiñas (Servizos Sociais Comunitarios do Concello de Santiago de Compostela); elaboración propia, maio 2009

Gráfico nº 2:
Incidencia do absentismo escolar no barrio de Fontiñas

Fonte: Datos extraídos da información facilitada dende o CEIP Fontiñas e o IES Antonio Fraguas Fraguas, e tratados pola UTS Fontiñas (Servizos Sociais Comunitarios do Concello de Santiago de Compostela); elaboración propia, maio 2009.

EXPERIENCIAS

Fonte: Departamento de Orientación do IES Antonio Fraguas; elaboración propia (2003-2009)

non rematou os estudos primarios, e só un 6,3 % dos adultos e adultas xitanas teñen estudos de segundo grao ou superiores fronte ao 61,6 % da poboación xeral 3.

Afastámonos da idea (e rexeitámola) de que o absentismo escolar é unha cuestión cultural; o que si incide de forma negativa na normalización educativa é a presenza de determinados factores comúns na realidade na que intervimos no barrio:

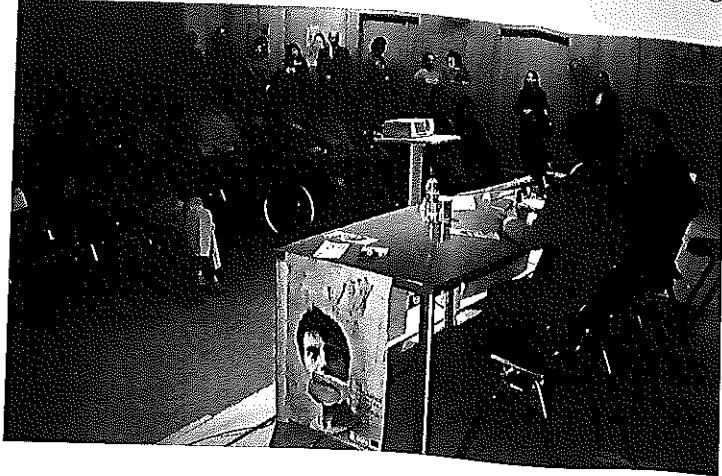
A continuidade educativa está en relación cun factor socioeconómico, é dicir, que a familia non se atope en situación de marxinalidade, tanto no refe-

rido á vivenda como ao emprego. Por outra banda, tamén hai que ter en conta a relación familia-escola, o que está vinculado ao nivel de identificación das familias cos centros: a ausencia de referentes educativos na propia familia, a escasa presenza da cultura xitana nos currículos escolares así como o rol da muller inciden nesta relación. As nenas que abandonan a escolarización de forma prematura, por termo medio aos doce anos, non o fan para casar. A idade de matrimonio sitúase entre os dezaoito e os vinte anos; polo tanto, primeiro prodúcese o abandono escolar e posteriormente a intención de matrimonio. As pequenas e adolescentes xitanas que teñen liberdade para elixir, queren continuar coa súa formación e reclaman unha educación que non signifique renunciar á súa identidade, nin aos seus costumes nin á formación dunha familia; pero aínda que o rol da muller está sufrindo un forte proceso de cambio (entendendo este cambio como un claro avance na promoción persoal) dentro da comunidade xitana esta realidade segue a ser un factor que incide na participación normalizada das familias cara á educación dos menores. Por todo isto, nos últimos cursos estase realizando un traballo intensivo e coordinado entre o IES "A. Fraguas Fraguas" e a Unidade de Traballo Social de Fontiñas, coa colaboración da Fundación Secretariado Xitano (como axente mediador), co obxecto de asegurar o paso efectivo de Primaria a Secundaria das adolescentes xitanas, obtendo a presenza e a asistencia regular de sete menores no presente curso académico, que son todas as que corresponde.

- Seguimos sen unha definición e sen un marco lexislativo que regule a problemática do absentismo escolar e que estableza se estamos ante unha situación de risco ou de desamparo.
- Deducimos que o compromiso entre as entidades competentes na materia é feble, con déficits na coordinación, con conflito de competencias e sen existir a axilidade necesaria na xestión e na intervención.

En definitiva, o traballo en rede, evidentemente, desprende resultados positivos en toda intervención social, o que anima e segue mobilizando aos profesionais que apostan por estas liñas de actuación dende hai anos. Gustaríamos que a esta forma de intervención, que estamos sendo quen de levar a cabo na base, tivese continuidade noutras instancias e nas actuacións doutros técnicos ou responsables na materia.

Polo de agora, amósase como eficaz un modelo que xa dende o primeiro momento trata de activar todos os recursos existentes, sen esperar a esgotar

as medidas escolares, para pasar ás municipais ou ás doutras institucións. Propugnamos polo tanto un modelo de actuación sincrónico ou coordinado (nº 2) que é a nosa forma habitual de funcionamento fronte a un modelo secuencial e diacrónico (nº 1): cada instancia exporta o problema á seguinte, sen contacto e sen conexión.

Todos nós debemos seguir sendo pezas dun crebacabezas, todas diferentes, todas necesarias, pero que encaixan perfectamente, para dar contido a ese dereito constitucional que asiste a todo menor á escolarización.

Rexitando visións negativas, traballando pola autonomía, reforzando as potencialidades sinaladas (xuventude e diversidade), apostando polo cambio xeracional e traballando pola convivencia positiva, dende o respecto á diferença. Niso estamos as entidades sociais e educativas do barrio de Fontiñas, das cales hoxe, as profesionais que asinamos este artigo somos a súa voz.

Bibliografía

Delgado D'Antonio, A. e Alvarez Alcázar, J. A. (2004) Absentismo escolar: un problema social en Revista digital: *Investigación y educación*. Sevilla.

http://www.csi-csif.es/andalucia/modules/mod_sevilla/archivos/revistaense/n7v1/Absentismo.PDF

Fundación Secretariado Gitano (2002) "Estudio Sociológico: Presentación de la evaluación de la normalización educativa del alumnado gitano en educación primaria"

<http://www.gitanos.org/educacion/Socrates06ESO/index.html>: material desarrollado dentro del proyecto "Minorías étnicas y educación secundaria: el alumnado gitano", financiado con el apoyo de la Comisión Europea en el marco del programa Sócrates, convocatoria 2003.

García Gracia, M. (2009). El absentismo escolar: algunas claves para el desarrollo de intervenciones integradas en el marco de una escuela inclusiva y del territorio. *Revista Escuela: absentismo y abandono escolar; políticas y buenas prácticas*, Madrid.

Martínez Martínez, M. et al. (2003) *Interculturalidad en la escuela*. Madrid: EOS. Talleres Educativos.

Morales Puertas, M. (2000). *Convivencia, tolerancia y multilingüismo. Educación Intercultural en secundaria*. Madrid: Narcea.

Montero, L. e Sanz Lobo, M. D. (2008). Entre la realidad y el deseo: Una visión del asesoramiento. Profesorado. *Revista de currículum y formación del profesorado*.

<http://www.ugr.es/~recfpro/rev121COL3.pdf>

Prieto, M. J. e Gamonal, A. (2006) Fenómenos desde el ámbito social. *Absentismo Escolar*. Proyecto Atlántida, Ámbito Social. Gobierno de Canarias. <http://www.edebedigital.com/proyectos/adjuntos/8866/80769/04%20Ámbito%20Social%20Absentismo%20y%20%20Drogadiccion.pdf>

Notas

1 Entidades: Concellaría de Benestar Social: Unidade de Traballo Social de Fontiñas (Servizos Sociais Comunitarios); os centros educativos: CEIP Fontiñas e IES Antonio Fraguas Fraguas; Fundación Secretariado Xitano; UMAD; Cruz Vermella; Cáritas Parroquial das Fontiñas; Programa de atención a familias monoparentais "Abeiro"; Policía de barrio; Policía autonómica; Centro de Saúde de Fontiñas; Unidade de Traballo Social; Centro Sociocultural das Fontiñas; Centro de día Arela; Galicia Acolle. Dende aquí, queremos lembrar a Chavós (Asociación para o desenvolvemento sociopedagóxico do colectivo xitano), desaparecida na actualidade, pero que estivo na súa orixe, e que levou a cabo importantes actuacións para a escolarización dos nenos e nenas pertencentes a familias xitanas.

2 A existencia de menores con problemática de absentismo escolar, a análise dos colectivos poboacionais aos que pertenecen, a repercusión no grao de integración social, os conflitos xerados polos mesmos no eido comunitario, as condutas asociais e disruptivas, os lazos de dependencia institucional que van amosar a medio prazo, etc...

3 Datos extraídos da avaliación socioeducativa "El acceso de la población infantil gitana a la enseñanza secundaria", coordinado pola Fundación Secretariado Gitano (duración: 2003-2005).